

A TY, CZUJESZ KLIMAT?

1 ŚWIADOMOŚĆ

- 1 Czy wiedza wystarczy, aby zatrzymać zmiany klimatu?
- 2 Świadomość rośnie
Wielogłoś o zmianach klimatycznych
- 4 Świat się zmienia
- 5 Coraz mniej wątpliwości:
Klimat się ociepla i ludzie są za to odpowiedzialni!
- 6 Odkryj swój ślad

3 DZIAŁANIE

- 11 Zmieniajmy świat małymi krokami
- 13 Młodzież razem dla świata!
- 14 Codzienne nawyki dla świata
- 16 Podejmij wyzwanie i działaj!
- 18 A Ty, co zrobisz?
- 19 Słowniczek ważnych pojęć
- 20 Linkownia

2 SOLIDARNOŚĆ

- 8 Kto płaci za skutki zmian klimatycznych?
- 9 Cele Zrównoważonego Rozwoju. Globalne 5xP

**A TY, CZUJESZ
KLIMAT ?**

Czy wiedza wystarczy, aby zatrzymać zmiany klimatu?

Nadchodzącej katastrofy klimatycznej nie da się już dłużej ignorować. Mimo że w przestrzeni publicznej wciąż słyszalne są głosy denialistów¹, zgoda świata naukowego co do nieodwracalnych zmian wywołanych działalnością człowieka jest jednoznaczna². Jednak **to nie ludzie nauki są liderami i liderkami ruchów klimatycznych, a młodzież**. Strajki klimatyczne, ruchy zero waste, akcje obywatelskiego nieposłuszeństwa to tylko niektóre z przykładów tego, jak młodzież na całym świecie bierze przyszłość w swoje ręce, nie czekając na sygnał od dorosłych.

Podczas młodzieżowych strajków klimatycznych, uczniowie i uczennice dopominają się o rzetelną edukację klimatyczną. Aktualizacja naszej publikacji jest odpowiedzią na to wezwanie. **Chociaż zdajemy sobie sprawę, że sama informacja nie wystarczy do zmiany postaw, bez wiedzy zmiana wydaje się niemożliwa**. Dlatego adresujemy tę publikację bezpośrednio do młodzieży, która chce zrozumieć kwestie klimatyczne i rozpocząć swoją ścieżkę zagłębiania się w niuanse globalnych powiązań.

Kryzys klimatyczny to temat edukacji globalnej, nie tylko dlatego że w sposób bezpośredni obrazuje globalne współzależności, ale także dlatego że nie daje nam prostych odpowiedzi. Nie wystarczy wyrzucić plastikowych słomek, kupić wielorazową butelkę i wyłączyć światła w pustym pomieszczeniu, aby zapobiec wzrastającym temperaturom. Do zaadresowania tych kwestii potrzebne są nam zmiany stylu życia daleko wykraczające poza takie sugestie.

Brak drogi na skróty oraz jednoznacznie dobrych i złych rozwiązań to także wypadkowa relacji między kwestiami klimatycznymi a innymi wyzwaniami przed jakimi stoi dzisiejszy świat, takimi jak: dostęp do wody, równouprawnienie kobiet, globalne nierówności, bieda, głód, systemy ekonomiczne.

Żyjemy w czasach kryzysu, ale nie powinniśmy wpadać w panikę. To dziś bardziej niż kiedykolwiek, potrzebujemy zwolnić i rozejrzeć się wokół siebie, tak aby nie zostawić nikogo w tyle. Zmiany klimatu to nie tylko problem dwutlenku węgla w atmosferze, produkcji plastiku, zaśmiecenia oceanu, wymierania gatunków, skończonych zasobów kopalnianych, to także kwestia sprawiedliwości społecznej i pytania o to, kto czerpie korzyści z wyzyskiwania planety, a kto ponosi najdotkliwsze konsekwencje.

Naukowcy i naukowczynie podają, że zostało nam 11 lat do klimatycznej katastrofy³, ale warto uświadomić sobie, że konsekwencją tej katastrofy nie będzie ginienie innych zwierząt, owadów i roślin – to postępuje już niestety od dawna. Konsekwencją będzie wyginienie gatunku ludzkiego.

Dlatego chociaż nie ma prostych odpowiedzi, nie możemy pozostać obojętnymi, i **choć nie wiemy dokąd zmierzamy, to musimy ruszyć już dziś**. Póki nie jest za późno.

Zespół edukacji PAH
www.pah.org.pl/edukuj

¹ Denialści to osoby posiadające poglądy negujące fakty naukowe o zmianach klimatu – w tym: podważający działalność człowieka jako podstawową przyczynę zmian klimatycznych.

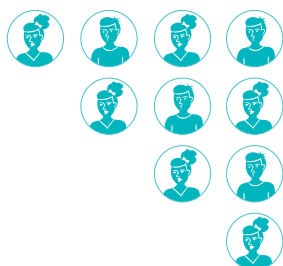
² 97% prac naukowych łączy globalne ocieplenie z działalnością człowieka, www.naukaoklimacie.pl, 19.02.2019, dostęp: 12.08.2019.

³ Raport Międzyrządowego Panelu ds. Zmian Klimatu przy ONZ z 2018 roku.

Świadomość rośnie

Wielogłos o zmianach klimatycznych

Świadomość zagrożeń, jakie niosą zmiany klimatyczne wzrasta we wszystkich grupach społecznych – wśród polityków, rolników, przedstawicieli show-biznesu, przedsiębiorców, etc. Warto, żebyśmy i my zwiększali swoją świadomość, bo wiedza to pierwszy krok do zmian.

„Podkreślamy, że to działalność człowieka jest dominującą przyczyną współczesnego ocieplenia klimatu, a nauka ma na to niezbitą dowody. (...) Obecnie dysponujemy niepodważalnymi dowodami naukowymi na następujące zjawiska.

- Ziemia ulega szybkiemu ociepleniu. Już obecnie średnia temperatura jest o 1 stopień Celsjusza wyższa w porównaniu z czasem sprzed gwałtownego rozwoju przemysłu.
- Emisja gazów cieplarnianych powstałych w wyniku działalności człowieka jest głównym czynnikiem wywołującym zmiany klimatu.
- Wiele ze spowodowanych w ten sposób zmian już dziś ma negatywny wpływ na społeczeństwo i może pogłębić problemy społeczne.
- Wciąż istnieje szansa na uniknięcie totalnego kryzysu klimatycznego. Jednak wraz z upływem czasu bardzo szybko się zmniejsza.

Jeśli szansa ta całkiem przepadnie, rozwój ludzkości zostanie udaremniony, a stosowanie paliw kopalnych, które w dużej mierze rozwój ten umożliwiło, stanie się naszym przekleństwem”.

Fragment oświadczenia Polskiej Akademii Nauk, w: „Academia”, nr 1/6/2019.

(...) fizyka nie kłamie. Zmiany klimatu są. Właściwie to powinniśmy nazywać rzeczy po imieniu: to już nie „zmiany”, tylko „kryzys” klimatyczny. To, co się dzieje na świecie – rosnące temperatury, migracje ludności, fale susz, fale upałów – jest spowodowane nie tyle zmianą klimatu, ile kryzysem. To wszystko powoduje, że pewne miejsca na Ziemi przestają być przyjazne dla życia.

DR JOANNA REMISZEWSKA, fizyczka atmosfery, „Fizyczka atmosfery: To już nie są zmiany klimatyczne, tylko kryzys. Postawmy na polityków, którzy to widzą i coś z tym robią”, w: „Gazeta Wyborcza”, 08.07.2019 r.

Wpływu klimatu na żywność nie rozpoznamy po tym, że za oknem będą nam rosnąć banany, tylko po tym, że w sklepie na półkach nie będzie jedzenia. (...) Do 2050 roku zbiory pszenicy, pomidorów, ryżu, bawełny w USA spadną o 10-30 proc. Produkcja soi w Brazylii o 20 proc. Na Bliskim Wschodzie spadną plony pszenicy, ryżu i kukurydzy o 20, 30 i 47 proc.

PROF. STANISŁAW KOWALCZYK, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, „Jak będzie cieplej, to w Polsce wyhodujemy banany i pomarańcze? Ostatnią rybę wyłowimy w 2049 roku [wywiad]”, w: „Gazeta Wyborcza”, 25.05.2019 r.

Nie przyszliśmy tu błagać światowych przywódców o uwagę. Ignorowaliście nas w przeszłości i znowu nas zignorujecie. Skończyły się Wam wymówki, a nam kończy się czas. Przyszliśmy tu, żeby poinformować Was, że zmiana nadchodzi, czy to się Wam podoba czy nie. Prawdziwa władza należy do ludzi.

GRETA THUNBERG, 16-letnia aktywistka klimatyczna, inicjatorka Młodzieżowego Strajku Klimatycznego, COP 24 w Katowicach, grudzień 2018 r.

Jeśli zmiana klimatyczna będzie niezmiennie postępować na świecie, zmierzmy się z ogromnymi problemami z imigracją. Wiele obszarów Afryki stanie się jeszcze mniej podatnych do zamieszkania niż teraz i powstanie powszechny chaos na naszych granicach państwowych.

DAVID ATTENBOROUGH, brytyjski biolog i popularyzator wiedzy przyrodniczej, wypowiedź ze spotkania z Komitetem Biznesu, Energii i Strategii Przemysłowej w Londynie, lipiec 2019 r.

Każdy musi w swoim tempie dojrzeć do tego, że będzie chciał coś zmienić i dać coś od siebie. Dlatego tak lubię to w całym tym ruchu skupionym wokół ekologii, który dzieje się na naszych oczach, że cel jest jeden, ale my wszyscy wchodzimy na tę ścieżkę zupełnie inaczej, z różnych jej odnóg. Niektórych bardziej rusza ich zdrowie, innych portfel, niektórych zwierzęta, a jeszcze innych planeta.

ARETA SZPURA, aktywistka i autorka książki „Jak uratować świat?”, „Eko piątek: Jak uratować świat? Rozmawiamy z Aretą Szpurą, autorką pierwszego polskiego poradnika o ekologii”, w: Glamour.pl, 24.05.2019 r.

Mamy ograniczony budżet węglowy, czyli ilość węgla, którą możemy jeszcze wprowadzić do atmosfery, zanim dojdzie do katastrofy. Kiedy przekroczymy próg krytyczny, kompletnie stracimy kontrolę nad sytuacją.

PROF. SZYMON MALINOWSKI, współautor książek „Nauka o klimacie”, „Zmiana klimatu przyspiesza”, w: kulturaliberalna.pl, 18.06.2019 r.

Zmiany klimatu przypominają mi o tym, że codzienne wybory i małe decyzje nie są moją prywatną sprawą. To, jak podróżuję, co jem, co kupuję w sklepie, jak spędzam wolny czas – te z pozoru nieznaczące elementy codzienności w połączeniu z decyzjami innych ludzi tworzą potężną lawinę zdarzeń, która przetacza się przez świat i zmienia go. Codziennie decyduję, jak będą wyglądały moje miasto, Polska, świat w niedalekiej przyszłości.

MICHAŁ TRAGARZ, Centrum Edukacji Obywatelskiej, edukator

Walczymy o glebę, ziemię, żywność, drzewa, wodę, ptaki. Walczymy o życie.

GREGORIO MIRABAL, koordynator zrzeszonych rodzimych organizacji dorzecza Amazonki (COICA)

Da się wyjaśnić, dlaczego społeczeństwo ćwierć wieku temu niewiele wiedziało i niewiele robiło, żeby powstrzymać zmiany klimatyczne. My już nie mamy wytłumaczenia.

DESMOND TUTU, południowoafrykański biskup anglikański, laureat Pokojowej Nagrody Nobla dla projektu „The Climate Reality”

W dzisiejszych czasach najważniejsze, co możesz zrobić jako młoda osoba, to zostać aktywistą lub aktywistką klimatyczną. Stań się głosem zmiany albo nie będzie przyszłości do zmieniania. Nie ma planu B, bo nie ma planety B.

KUMI NAIDOO, sekretarz generalny Amnesty International, były dyrektor wykonawczy Greenpeace International, aktywista dla projektu „The #ClimateAction”

Świat się zmienia...

Spójrzmy prawdzie w oczy – świat się zmienia! Wszystko staje się bardziej nieprzewidywalne niż przed wiekami, zanim doszło do wzmożonego uprzemysłowienia, wzrostu gospodarczego i globalnego ocieplenia.

Wraz z tymi zmianami, Ziemia i cykle wyznaczające rytm jej przemian uległy przyspieszeniu. Nie wszystkich przyczyn anomalii pogodowych i katastrof naturalnych należy szukać w globalnym ociepleniu, lecz można zauważyć wiele powiązań. Szczególną rolę odgrywa tu każdy i każda z nas. Codziennie

wywieramy wpływ na świat, ten bliski i ten daleki. Jesteśmy częścią rozwiązania. Warto to sobie uświadomić już teraz, żeby nasze codzienne zachowania pozostawiały pozytywny ślad na naszej planecie. Innej nie mamy!

ŚWIADOMOŚĆ

A Ty, czujesz klimat? 4

PRZYRODA DAJE NAM WIELE DOWODÓW NA POSTĘPUJĄCE ZMIANY KLIMATU POPRZEZ NASILAJĄCE SIĘ ZJAWISKA. MUSIMY PRZESTAĆ IGNOROWAĆ FAKT, ŻE:

- drzewa zaczynają rosnąć w wysokich partiach gór
- lodowce spływają i przesuwają się w kierunku dolin
- zmniejsza się powierzchnia pokrywy lodowej w Arktyce
- wieczna zmarzlina na Alasce topnieje
- ptaki zmieniają okresy swoich wędrówek
- bryły lodowe odrywają się od Antarktydy i spadają do morza
- rytm pór roku jest zaburzony
- rzeki osiągają maksymalny poziom już wczesnym latem
- poziom mórz i oceanów podnosi się coraz gwałtowniej
- strefa tropikalna się rozszerza
- pożary lasów są coraz częstsze i szerzej rozprzestrzenione
- spada temperatura górnych warstw atmosfery i zmniejsza się ich rozmiar
- mniej ciepła ucieka w kosmos, więcej ciepła wraca na Ziemię
- więcej węgla z paliw kopalnych jest w powietrzu i w szkieletach koralowców
- wzrasta temperatura oceanów.

Coraz mniej wątpliwości: Klimat się ociepla i ludzie są za to odpowiedzialni!

Globalne ocieplenie to część zmian klimatycznych, spowodowana między innymi przez nadmierną emisję gazów cieplarnianych do atmosfery. W wyniku tego naturalny proces zatrzymywania ciepła w atmosferze zwany efektem cieplarnianym został sztucznie podkręcony, co przyczynia się do wzrostu temperatur wszechoceanu i powietrza.

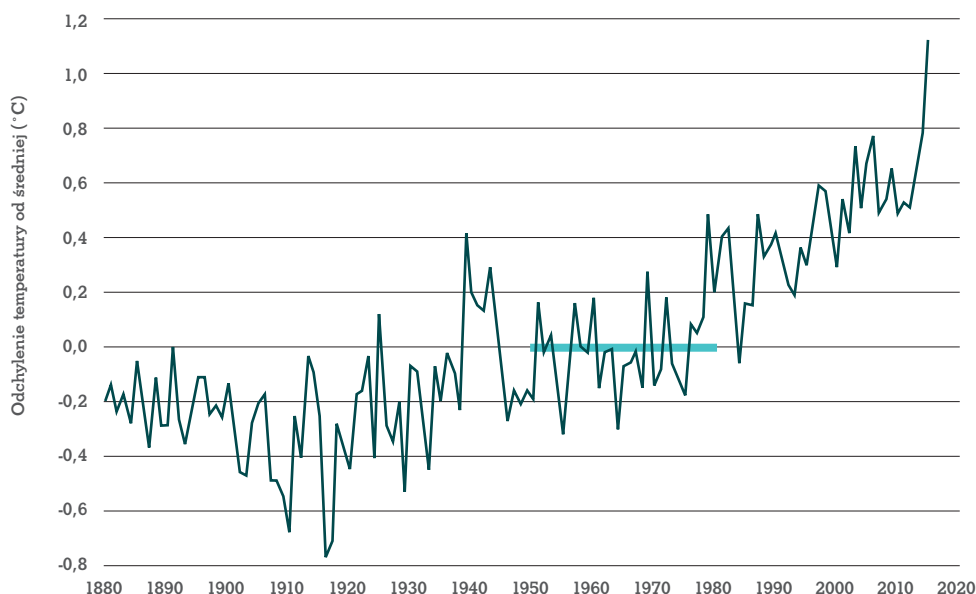
NASA Earth Observatory podaje, że w ostatnich dekadach notuje się gwałtowny wzrost temperatury. Według nich 2016 był najcieplejszym rokiem od 1880. 10 najcieplejszych lat w badanym 139-letnim okresie nastąpiło po 2005 roku.

Badania wykazały, że co najmniej **97%** aktywnie publikujących w dziedzinie klimatu naukowców i naukowcy zgadza się co do tego, że wzrost globalnego ocieplenia w ostatnim wieku jest najprawdopodobniej spowodowany działalnością człowieka. Wiele światowych organizacji naukowych wydało oświadczenia popierające to stwierdzenie. Na poniższej stronie znajdziesz

listę tych organizacji oraz ich oświadczenia, a także linki do innych naukowych źródeł dotyczących problemu zmian klimatycznych: <https://climate.nasa.gov/scientific-consensus>.

W 2015 roku 195 sygnatariuszy Porozumienia Paryskiego zobowiązało się m.in. do podtrzymania wysiłków na rzecz ograniczenia wzrostu temperatur do 1,5 stopnia. Międzyrządowy Panel ds. Zmian Klimatu (ang. Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) w 2018 roku opublikował specjalny raport poświęcony skutkom wzrostu temperatur o 1,5 stopnia.

Odchylenie temperatury powierzchni Ziemi w grudniu od średniej grudniowej z lat 1951-1980.
Dane NASA.

5

 Prawa chemii i fizyki nie wykluczają możliwości ograniczenia ocieplenia do 1,5°C, ale wymagałyby to bezprecedensowych zmian.

profesor Jim Skea,
współprzewodniczący
III grupy roboczej IPCC

Dane NASA pokazujące wyniki pomiarów średniej grudniowej temperatury powierzchni globu z 2015 roku. Anomalia (odchylenie od średniej) temperatury pojedynczego miesiąca obliczona względem okresu bazowego 1951-1980 wyniosła 1,12°C i była najwyższą w historii pomiarów. www.naukaoklimacie.pl/aktualnosc/goracy-2015-132

WEJDŹ NA:

➤ www.naukaoklimacie.pl, gdzie zbierane są dane o klimacie. Polecamy szczególnie zakładkę „Fakty i mity”.

Odkryj swój ślad

Statystyczny Polak i Polka rocznie produkują około 400 kg śmieci, czyli mniej więcej kilogram dziennie. Problem ten jest łatwo zauważalny, bo odpady te musimy wyrzucać i fizycznie brać za nie odpowiedzialność. Inaczej sprawa wygląda z emisjami dwutlenku węgla ze spalania paliw kopalnych. Mimo że są one ponad dwukrotnie większe, łatwo ich nie zauważyć, ponieważ mają bezbarwną i bezwoną postać.

Ślad węglowy – całkowita suma emisji gazów cieplarnianych wywołanych bezpośrednio lub pośrednio przez daną osobę, organizację, wydarzenie lub produkt. Ślad węglowy obejmuje emisje dwutlenku węgla, metanu, podtlenku azotu i innych gazów cieplarnianych wyrażone w ekwiwalencie CO₂.

Gazy cieplarniane, odpowiedzialne za zatrzymywanie ciepła na Ziemi, są niezbędne w atmosferze do zachowania odpowiedniego klimatu dla ludzi, zwierząt i roślin. Jednak od czasów intensywnego uprzemysłowienia, emitujemy tych związków za dużo, szczególnie dwutlenku węgla (przemysł i transport) oraz metanu (rolnictwo). Dotyczy to przede wszystkim krajów globalnej Północy, w których konsumpcja ciągle wzrasta. Różnice stają się jeszcze bardziej widoczne, jeśli weźmiemy pod uwagę ostatnie dwieście lat, a przecież to także historyczne emisje odpowiadają za obecne skutki globalnego ocieplenia. Kraje najbogatsze powinny wziąć odpowiedzialność za wytwarzane przez siebie zanieczyszczenia, za których skutki będą płaciły kolejne pokolenia, a w tej chwili szczególnie mocno odczuwają je kraje najuboższe.

Przedstawiciele/ki państw na całym świecie w ramach szczytów klimatycznych debatują nad sposobami rozwiązania globalnego problemu nadmiernej emisji gazów cieplarnianych. Jednym z rozwiązań jest ustalanie limitów emisji dwutlenku węgla i handel emisjami. Aby je ograniczyć poszukiwane są alternatywne sposoby pozyskiwania energii, które będą mniej szkodliwe dla środowiska. Odnawialne źródła energii nie tylko wpisują się w nurt zrównoważonego rozwoju, ale także wydają się być odpowiedzią na wzrastające potrzeby ludzkości.

JAK WZIĄĆ ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA WŁASNY ŚLAD WĘGLOWY?

Ponieważ większość konsumowanych przez nas usług i produktów wymaga energii, którą w większości pozyskuje się ze spalania paliw kopalnych, niemal każde nasze działanie pociąga za sobą zużycie określonej ilości węgla, ropy lub gazu, a co za tym idzie – wyemitowanie określonej ilości gazów cieplarnianych.

PODRÓŻE

Między emisjami z różnych środków transportu istnieją bardzo duże różnice. Zdecydowanie największy ślad węglowy produkuje podróż samolotem, nieco mniejszy statkiem i pojazdem drogowym, a najmniejszy pociągiem. Na krótkich dystansach najbardziej ekologiczny jest oczywiście rower. Do szwedzkich słowników trafiło nawet słowo *flygskam* oznaczające wstyd za latanie. Są takie dystanse, które da się pokonać tylko samolotem, ale być może zamiast lecieć na weekend do Barcelony, warto wybrać się tam, gdzie można dotrzeć drogą lądową?

INTERNET

Według raportu „Climate crisis: The unsustainable use of online video”, Projektu *The Shift* 15 minut spędzonych w Internecie generuje tyle samo emisji dwutlenku węgla co przejechanie jednego kilometra samochodem. Gazy cieplarniane emitowane przez serwery i urządzenia potrzebne jedynie do transmisji wideo dorównują wynikom krajów wielkości Belgii. Trudno sobie wyobrazić, żebyśmy wrócili do czasów „przed Internetem”, niemniej świadomość, że każde nasze standardowe wyszukanie Google generuje około 7 gramów CO₂, może skłonić nas do zmiany przyzwyczajeń.

W przeciwieństwie do innych krajów unijnych znaczna większość emitowanego przez Polskę CO₂ pochodzi ze spalania węgla.

Spalanie paliw kopalnych odpowiada za około 70% światowej emisji CO₂, wylesianie za około 25%, a produkcja cementu za około 5%.

ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII (OZE)

Ekspertki i eksperci często wskazują, że energia słoneczna i wiatrowa nie wystarczą, by zapobiec katastrofie klimatycznej, ponieważ nasze obecne potrzeby energetyczne znacznie przewyższają ich możliwości. Rozwiązaniem może być energia atomowa, jeszcze nie odkryta technologia lub... **całkowita zmiana naszego stylu życia**. Nie zmienia to faktu, że tak bardzo jak to tylko możliwe powinniśmy zwiększać udział OZE w naszej polityce energetycznej.

SPOŻYCIE MIĘSA

Bardzo duży udział w emisji gazów cieplarnianych ma produkcja mięsa oraz nabiału na skalę przemysłową (więcej niż cały sektor transportu). Według wyliczeń FAO – Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wżywienia i Rolnictwa – gdybyśmy zabrali hodowanym na ubój zwierzętom soję i kukurydzę, moglibyśmy nakarmić tymi roślinami wszystkich ludzi cierpiących z powodu niedożywienia i jeszcze sporo by nam zostało. Produkcja 1 kg wołowiny oprócz basenu wody pochłania też 6,5kg ziarna i 36kg innej paszy, będąc weganinem każdego dnia oszczędzasz około 3.3 m² lasu i około 9 kilogramów CO₂. Nie namawiamy, aby wszyscy z dnia na dzień zrezygnowali z jedzenia mięsa. Ważne, żebyśmy jedli go mniej, kupowali u lokalnych producentów i interesowali się, w jaki sposób zostało wyprodukowane. Dobry krok to jeden posiłek dziennie bez produktów odzwierzęcych lub jeden dzień bez mięsa w tygodniu.

Obawa przed postępującą katastrofalną zmianą klimatu staje się w Polsce coraz bardziej powszechna, jednak wciąż nie poświęca się jej wystarczającej uwagi w dyskusji publicznej. Dlatego osoby, które rozumieją skalę nadchodzących zmian popadają czasem w **depresję klimatyczną**. Jedną z najbardziej rozpoznawalnych postaci, która otwarcie mówi o swoich zmaganiach z depresją klimatyczną jest Greta Thunberg. Ta szwedzka nastolatka przekuła swoje poczucie beznadziei w aktywizm i rozpoczęła młodzieżowe strajki klimatyczne.

NIE CHCĘ WASZEJ NADZIEI. NIE CHCĘ, ŻEBYŚCIE ŻYLI NADZIEJĄ. CHCĘ, ŻEBYŚCIE WPADLI W PANIKĘ. CHCĘ, ŻEBYŚCIE CZULI STRACH, KTÓRY JA CZUJĘ KAŻDEGO DNIA. A WRESZCIE CHCĘ, ŻEBYŚCIE ZACZĘLI DZIAŁAĆ. CHCĘ, ŻEBYŚCIE ZACHOWYWALI SIĘ TAK, JAKBY NASZ DOM PŁONAŁ. PONIEWAŻ TAK WŁAŚNIE JEST.

GRETA THUNBERG

7

PLASTIK A KLIMAT

Ostatnio wiele mówi się o tym, jak bardzo środowisko jest zanieczyszczone plastikiem. W 2050 roku w oceanach może być go więcej niż ryb. Jednak rzadko mówi się o tym, jak bardzo produkcja tworzyw sztucznych, zazwyczaj przy wykorzystaniu gazu ziemnego i ropy naftowej, oraz ich utylizacja przyczynia się do kryzysu klimatycznego. Dowodem jest raport opracowany przez Centrum Międzynarodowego Prawa Środowiskowego. Jak podaje portal „Nauka o klimacie”: „biorąc pod uwagę **budżet węglowy** zgodny z uzgodnieniami Porozumienia paryskiego, sama produkcja i spalanie plastiku, odpowiadająca do 2050 roku za 56 mld ton emisji, wyczerpie aż 10-15% całości budżetu węglowego.”

Sprawdź, jaki masz udział w emisji dwutlenku węgla i zobacz, co możesz zrobić, by go obniżyć:

www.ziemianarozdrozu.pl/kalkulator

Kto płaci za skutki zmian klimatycznych?

Najślabi płacą za skutki zachodzących zmian, zarówno w tych bogatszych, jak i biedniejszych krajach. Jednak to kraje globalnego Południa mają mniejsze szanse na efektywne przeciwdziałanie zmianom klimatycznym. Szczególnie, gdy będą w tych wysiłkach osamotnione. Skutki ocieplenia klimatu utrudniają zwalczanie ubóstwa i głodu.

W krajach globalnego Południa jednymi z najbardziej poszkodowanych przez przyspieszające zmiany w klimacie są drobni rolnicy, w szczególności kobiety. To one i dziewczynki są odpowiedzialne w tradycyjnych społecznościach za pozyskiwanie żywności i dostarczanie wody. Stąd kurczące się zasoby szczególnie mocno uderzają w żeńską część populacji. Z drugiej strony to ich kreatywność i zdolność adaptacji do nowych warunków są źródłem innowacji, jak wprowadzanie upraw roślin bardziej odpornych na susze i powódzie. Między innymi dlatego kobietom należy się równy udział w negocjacjach klimatycznych¹.

 Już w 2012 roku Parlament Europejski przyjął rezolucję wzywającą do uwzględnienia faktu, że kobiety są 14-krotnie częściej ofiarami katastrof naturalnych spowodowanych zmianami klimatycznymi. Wskazuje się, że skutki zmian wpływają negatywnie na status kobiet odpowiedzialnych za wyżywienie rodziny i przyczyniają się do ich dyskryminacji.

Przykładem zróżnicowanego poziomu odpowiedzialności jest kontynent afrykański, którego udział w emisji gazów cieplarnianych jest znikomy. Szacuje się, że nie przekracza on trzech procent światowego współczynnika emisji gazów do atmosfery! Jednak na tym ogromnym kontynencie odpowiedzialność za emisję nie rozkłada się po równo. Największymi emitentami są kraje produkujące ropy naftowej, jak Nigeria, Angola czy RPA zasilana prądem z elektrowni na węgiel oraz gospodarki oparte na rolnictwie, jak Etiopia czy Ghana. Większość krajów osiąga niewielkie poziomy emisji ze źródeł przemysłowych, choć poziom emisji wzrasta z powodu szybkiego wylesiania.

Już w tej chwili można zauważyć, że ucierpiała bioróżnorodność kontynentu afrykańskiego oraz możliwość samodzielnego wyżywienia się tamtejszych społeczności. Rolnicy i rolniczki z krajów

afrykańskich zauważają, że coraz trudniej im uprawiać ziemię tradycyjnymi sposobami, a wielkie przemysłowe metody uprawy nie odpowiadają na lokalne potrzeby i nie dbają o racjonalną gospodarkę zasobami.

Gdy główny sektor gospodarki w krajach globalnego Południa – rolnictwo, upadnie z powodu suszy, wiele rodzin będzie zmuszonych do migracji. Progностycy zgadzają się, że jeśli nie powstrzymamy kryzysu klimatycznego i szybkiego wzrostu temperatur, jeszcze w XXI wieku przybędzie wielu uchodźców klimatycznych. Biorąc pod uwagę przewidywany wzrost demograficzny, problem może osiągnąć ogromną skalę.

NIEKTÓRZY UWAŻAJĄ, ŻE POTRAFIMY JEDYNIEM POKAZAĆ PALCEM NA UPRZEMYSŁOWIONY ŚWIAT. ALE TAK NIE JEST. JAKO AFRYKAŃCZYCY MUSIMY CZUĆ SIĘ ODPOWIEDZIALNI ZA RACIONALNE WYKORZYSTYWANIE NASZYCH ZASOBÓW, [...] WYSOKIE OBCIĄŻENIE NASZYCH ZASOBÓW W PRZESZŁOŚCI OGRANICZYŁO NASZĄ ZDOLNOŚĆ DOPASOWANIA SIĘ OBECNIE DO ZMIAN KLIMATU. Z DRUGIEJ STRONY ZMIANY KLIMATU W AFRYCĘ SĄ PRAWIE W CAŁOŚCI KONSEKWENCJĄ TEGO, CO SIĘ DZIEJE W EUROPIE I W UPRZEMYSŁOWIONYM ŚWIECIE. CHODZI WIĘC O ZASADY ETYCZNE I MORALNĄ ODPOWIEDZIALNOŚĆ. ŚWIAT UPRZEMYSŁOWIONY POWINIEN SIĘ NAD TYM GŁĘBOKO ZASTANOWIĆ. CZY KTOKOLWIEK WYTRZYMAŁBY Z NIEZNOŚNYM SĄSIADEM? NIE!

NEGUSU AKLILU,

działacz na rzecz ochrony środowiska z Etiopii

¹ Zmiany klimatu: Kobiety w krajach rozwijających się, największe wyzwanie, Koalicja KARAT, www.karat.org/wp-content/uploads/2012/02/PL_Gender_climate_change_22122011-2.pdf

Cele Zrównoważonego Rozwoju

Globalne 5xP

25 września 2015 roku w Nowym Jorku ONZ ustanowiło Cele Zrównoważonego Rozwoju na 2030 rok. Sformułowano 17 celów i 169 wpisujących się w nie zadań. Nie pominięto w nich również działań w dziedzinie klimatu.

Cele Zrównoważonego Rozwoju planują działania w 5 obszarach, stąd 5xP: ludzi (ang. people), planety (ang. planet), dobrobytu (ang. prosperity), pokoju (ang. peace) oraz partnerstwa (ang. partnership).

Cele pokazują ogromne znaczenie partnerstwa i globalnej współpracy. Uświadamiają też, jak ściśle są ze sobą powiązane różne obszary gospodarki i życia społecznego. Do zadań

związanych z działaniami w dziedzinie klimatu zaliczono m.in. ograniczenie negatywnego wpływu zmian klimatycznych na sytuację kobiet i dzieci w krajach globalnego Południa.

Jeśli chcesz poznać inne zadania sformułowane dla tego obszaru i więcej faktów na temat zmian klimatycznych, wejdź na stronę www.un.org.pl/cel13.

CELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

1 KONIEC ZUBÓSTWEM

Wyliminować ubóstwo na całym świecie

2 ZERO GŁODU

Koniec z głodem, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i zrównoważone rolnictwo

3 DOBRE ZDROWIE I JAKOŚĆ ŻYCIA

Zapewnić wszystkim ludziom zdrowe życie i dobrobyt

4 DOBRA JAKOŚĆ EDUKACJI

Wysokiej jakości edukacja dla wszystkich, uczenie się przez całe życie

5 RÓWNOŚĆ PŁCI

Osiągnąć równość płci, wzmocnić pozycję kobiet i dziewcząt

6 CZYSTA WODA I WARUNKI SANITARNE

Zapewnić wszystkim dostęp do wody i warunków sanitarnych

7 CZYSTA I DOSTĘPNA ENERGIA

Zapewnić wszystkim dostęp do stabilnej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie

8 WZROST GOSPODARZY I GODNA PRACA

Inkluzywny wzrost gospodarczy, produktywno zatrudnienie, godna praca dla wszystkich

9 INNOWACYJNOŚĆ, PRZEMYSŁ, INFRASTRUKTURA

Stabilna infrastruktura, zrównoważony przemysł, wspieranie innowacyjności

10 MNIEJ NIERÓWNOŚCI

Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami

11 ZRÓWNOWAŻONE MIASTA I SPOŁECZNOŚCI

Bezpieczne miasta i osiedla ludzkie sprzyjające włączeniu społecznemu

12 ODPOWIEDZIALNA KONSUMPCJA I PRODUKCJA

Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji

13 DZIAŁANIA W DZIEDZINIE KLIMATU

Pilne działania zwalczające zmiany klimatyczne i ich skutki

14 ŻYCIE POD WODĄ

Chronić oceany, morza i zasoby morskie

15 ŻYCIE NA LĄDZIE

Ochrona zrównoważonych ekosystemów lądowych i różnorodności biologicznej

16 POKÓJ, SPRAWIEDLIWOŚĆ I SILNE INSTYTUCJE

Pokojowe i inkluzywne społeczeństwa, silne i odpowiedzialne instytucje

17 PARTNERSTWA NA RZECZ CELÓW

Ożywić globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju

CELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

MOŻESZ NIGDY SIĘ
NIE DOWIEDZIEĆ,
JAKIE REZULTATY
PRZYNIOSŁY TWOJE
DZIAŁANIA,

**ALE JEŚLI NIC
NIE ZROBISZ,
NIE BĘDZIE
ŻADNEGO
REZULTATU.**

MAHATMA GHANDI

Zmieniajmy świat małymi krokami

ZAWSZE SIĘ
ZASTANAWIAŁAM,
DLACZEGO
KTOŚ
CZEGOŚ Z TYM NIE ZROBIŁ,
A POTEM ZDAŁAM SOBIE SPRAWĘ,
ŻE TO JA JESTEM
TYM
KIMŚ!

Czy zmiany dzieją się, bo KTOŚ je wprowadza?
Czy KTOŚ COŚ powinien zrobić?
A może KIEDYŚ KTOŚ COŚ zrobi?
Lepiej zastanówmy się nad tym, co MY TERAZ zrobimy!
Żadna przemiana nie dokonała się, bo KTOŚ myślał, że KTOŚ
INNY COŚ KIEDYŚ zrobi! Zaczniemy działać TERAZ!

Za każdą przemianą stoi lider bądź liderka, ale za każdym li-
derem i liderką stoją tysiące, a czasem miliony aktywistów i ak-
tywistek, którzy są motorem zmian. Żaden lider ani liderka nic
samodzielnie nie zdoła. Potrzeba im ludzi, których działania są
nawet ważniejsze od jego/jej słów.

Dzięki solidarnej walce tysięcy Polaków i Polek o zmianę systemu,
żyjemy teraz w demokratycznym i wolnym kraju. Świat stoi przed
nami otworem. Teraz przyszła nasza kolej na podjęcie działań,
by doprowadzić do kolejnej przemiany! Nasza codzienna ak-
tywność prowadzi do zmiany światowego systemu.

Każdy/a z nas ma wiedzę, kompetencje i umiejętności koniecz-
ne, by zacząć zmieniać świat. By zmieniać go na taki, w którym
chcielibyśmy/tybyśmy żyć dalej, by cieszyły się nim nasze dzie-
ci. Wspólna wizja przyszłości wymaga od nas działania w tej
chwili! Każdy/a może zdecydować, co jest w stanie zmienić,
a nawet najdrobniejszy gest sprzyja przemianom. Wyobraźmy
sobie, że takich drobnych, codziennych gestów są miliony, miliar-
dy - w takich liczbach mamy moc kształtowania świata.

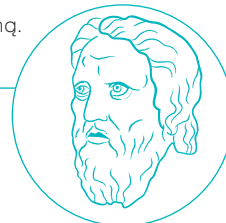
Nie wątp nigdy, że mała grupa zatroskanych obywateli może zmienić świat. Tak naprawdę to jedyna rzecz, która go kiedykolwiek zmieniła.

MARGARET MEAD antropolożka

Nie ma nic stałego poza zmianą.

HERAKLIT filozof grecki

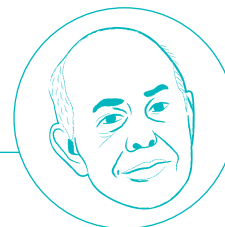
Osoba wyznająca filozofię Ubuntu jest otwarta na innych, świadoma innych, nie przeraża jej to, że inne osoby są od niej samej lepsze bądź bardziej utalentowane, ponieważ czuje ten rodzaj pewności siebie, który wynika z głębokiego przekonania o przynależności do większej całości.

DESMOND TUTU południowoafrykański biskup anglikański, zwalczający dyskryminację i wspierający marginalizowanych

Działanie jest dla mnie pasją, sensem życia. Muszę robić rzeczy bardzo ważne, przekraczające mnie, moje życie, bez takiego działania zanudziłbym się na śmierć.

JACEK KURON działacz społeczny, opozycjonista z czasów PRL.

Stale jesteśmy bombardowani problemami i czasami możecie poczuć się nimi przytłoczeni. Jednak powinniśmy zawsze czuć się jak koliber. Może i jestem niewiele znacząca, ale nie chcę być jak inni patrzący, jak ich planeta tonie. Będę kolibrem i zrobię wszystko, co w mojej mocy.

WANGARI MAATHAI kenijska działaczka feministyczna i ekologiczna

Nikt nie jest zbyt mały, żeby dokonać zmian.

GRETA THUNBERG aktywistka klimatyczna

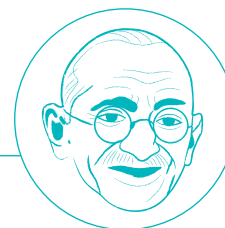
Bo żeby być wolnym, nie wystarczy zrzucić okowy, lecz trzeba żyć tak, by szanować i zwiększać wolność innych. Prawdziwy sprawdzian naszego poświęcenia dla wolności dopiero się zaczyna.

NELSON MANDELA były prezydent RPA, walczący z apartheidem

Bądź zmianą, którą pragniesz ujrzeć w świecie.

MAHATMA GHANDI przywódca indyjski, zwolennik niestosowania przemocy

Młodzież razem dla świata!

Młodym osobom często wydaje się, że nie są w stanie nic zmienić w świecie zewnętrznym. Jednak w ostatnim czasie miliony młodych osób na całym świecie zdecydowały się nie pozostać biernymi wobec zmian klimatycznych. Widząc zobojętnienie dorosłych, przystąpili do działania i w formie strajku starając się zwrócić uwagę na to, co bezpośrednio zagraża ich przyszłości. Tak powstał Młodzieżowy Strajk Klimatyczny.

Jako pierwsza, 20 sierpnia 2018 roku, zastrajkowała pod szwedzkim parlamentem Greta Thunberg. Wtedy była jeszcze zwykłą uczennicą - dziś jest już światowej sławy aktywistką klimatyczną. Jej determinacja sprawiła, że miliony młodzieży na całym świecie przyłączyły się do walki o uratowanie planety.

Młodzi strajkują mimo obowiązku szkolnego, ponieważ nie widzą sensu w zdobywaniu edukacji na przyszłość, której według prognoz mogą nie doczekać.

Inicjatywa #FridaysForFuture („Piątki Dla Przyszłości”) polega na cotygodniowych (również w okresie wakacyjnym) protestach pod siedzibą władz w dowolnym miejscu na Ziemi.

Osoby strajkujące przynoszą ze sobą plakaty, na których widnieją hasła takie jak:

- „Nasz dom się pali”
- „Nie ma planety B”
- „Nie róbcie z nas ostatniego pokolenia”

Największy do tej pory młodzieżowy strajk klimatyczny odbył się 15 marca 2019 roku. Wówczas protesty zorganizowano w ponad 2000 miast na całym świecie. Szacuje się, że w wydarzeniach wzięło udział 1.4 miliona uczniów i uczennic. Pod listem otwartym popierającym strajkujących podpisało się ponad 3400 przedstawicieli świata nauki.

WIĘCEJ SZCZEGÓŁÓW NA STRONIE:

👉 www.facebook.com/FridaysForFuturePL

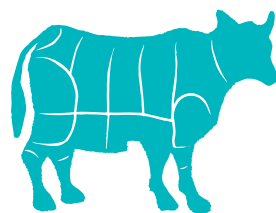
Szkolny strajk dla klimatu w Berlinie 25 stycznia 2019 roku. FOT. LEONHARD LENZ [CCO]

Mimo że do dokonania wielu zmian potrzeba regulacji politycznych, są też takie, które można wprowadzać w swoje codzienne życie. Zmieniając przyzwyczajenia, dasz dobry przykład osobom z Twojego otoczenia, którzy mogą do Ciebie dołączyć. Oto kilka przykładów solidarności z resztą globalnego społeczeństwa, które choć w nierównym stopniu, całe jest dotknięte kryzysem klimatycznym.

DZIAŁANIE

14

A Ty, czujesz klimat?

Ograniczam spożycie mięsa

Włączam się w apele/protesty w sprawach klimatycznych

Zamieniam samochód na rower lub komunikację miejską

Wspieram lokalnych producentów/ek żywności, robiąc u nich zakupy

Produkuję własną żywność, uprawiając ogródek

Każdy swój lot równoważę opłatą klimatyczną, za którą sadzone są drzewa, pochłaniające CO₂. Wybieram inne środki transportu niż samolot, zwłaszcza pokonując mniejsze odległości

codziennie
nawet
dla siebie

Oszczędzam wodę:
zakręcam kran, kiedy
myję zęby, biorę szybki
prysznic zamiast kąpieli

Oszczędzam papier

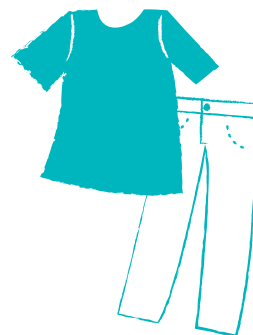

Głosuję mądrze. Przed wyborami
sprawdzam, co kandydaci i kandydatki
proponują, by zmniejszyć emisję gazów
cieplarnianych i wspierać
zrównoważony rozwój

Wyłączam z gniazdka
urządzenia elektryczne,
gdy z nich nie korzystam

enne
yki
niata

Wymieniam się
niepotrzebnymi ubraniami
ze znajomymi, kupuję
w lumpeksach

Obdarowuję bliskich
własnoręcznie wykonanymi
upominkami

Mniej kupuję

Segreguję śmieci

Więcej podpowiedzi, jak ratować świat,
zaczynając od zmiany własnych nawyków
znajdziesz pod linkiem

www.un.org.pl/ratowanie-swiata

Podejmij wyzwanie i działaj!

Oto kilka przykładów oddolnych inicjatyw – czasem realizowanych samodzielnie przez jednostkę lub społeczność, czasem przy wsparciu działającej w pobliżu organizacji. Nawiązują one do możliwie szerokiego spektrum tematów związanych z przeciwdziałaniem zmianom klimatycznym i ich skutkom, zarówno tym mającym miejsce bliżej, jak i tym dalej.

MASOWE WYMIERANIE

TYP/FORMAT: Happening

AKTYWIŚCI I AKTYWISTKI: Polska komórka międzynarodowego ruchu społeczno-politycznego Extinction Rebellion.

KONTAKT/WIĘCEJ: www.facebook.com/XRPolska oraz www.extinctionrebellionpl.wordpress.com

CO I JAK: „International Mass Die-In and Celebration” czyli „Masowe Wymieranie” – protest zwiększający świadomość zagrożeń, jakie niosą zmiany klimatyczne, polegający na symbolicznym zbiorowym „wymieraniu” na ulicach różnych miast.

Osoby uczestniczące w die-in kładą się wspólnie w przestrzeni publicznej, najczęściej na ulicy, co ma symbolizować wymieranie. Organizacja sprzeciwia się bierności polityków wobec kryzysu klimatycznego i ostrzega o zagrożeniu wyginięciem ludzkości. Protesty odbywają się na całym świecie.

DZIEL SIĘ JEDZENIEM

TYP/FORMAT: Jadalnia

AKTYWIŚCI I AKTYWISTKI: Lokalne grupy działające w całej Polsce

KONTAKT/WIĘCEJ: www.facebook.com/FoodsharingPolska

CO I JAK: Foodsharing to idea dzielenia się jedzeniem. Jeśli masz nadmiar żywności, która nadal jest zdatna do spożycia, ale nie dasz rady jej zagospodarować, możesz zostawić ją w pobliskiej jadalni. Wolontariusze i wolontariuszki starają się też w razie potrzeby odbierać jedzenie bezpośrednio z domów. Akcja nie tylko wychodzi naprzeciw najbardziej potrzebującym, ale także ogranicza marnowanie żywności, które stało się ogromnym problemem ostatnich lat. Pod podanym wyżej linkiem znajdziesz m.in. listę wszystkich jadalni w Polsce.

OBÓZ DLA KLIMATU

TYP/FORMAT: Obóz

AKTYWIŚCI I AKTYWISTKI: Nieformalna grupa

KONTAKT/WIĘCEJ: www.facebook.com/obozdlaklimatu

CO I JAK: Obóz dla Klimatu tworzy grupa osób, które dążą do sprawczości, w aktywny sposób przeciwstawiając się niesprawiedliwym stosunkom społecznym i wszelkim formom wyzysku. Obóz daje przestrzeń dla:

- nieposłuszeństwa obywatelskiego,
- wzajemnej edukacji,
- samoorganizacji w walce z wyzyskiem ludzi i natury,
- nawiązywania kontaktów między rozproszonymi środowiskami.

TWÓJ PODPIS MA ZNACZENIE

TYP/FORMAT: Tworzenie i podpisywanie petycji online

AKTYWIŚCI I AKTYWISTKI: Osoby indywidualne, grupy lub organizacje społeczne, np. Greenpeace lub WWF

KONTAKT/WIĘCEJ: www.naszademokracja.pl, www.akcjademokracja.pl, www.wwf.pl, www.greenpeace.pl, www.avaaz.org

CO I JAK: Aby przezwyciężyć obojętność wobec zmian zachodzących bliżej lub dalej od nas, wiele organizacji mobilizuje ludzi do podpisywania petycji. Masowe wyrażenie sprzeciwu lub poparcia dla idei jest często bardzo skutecznym środkiem nacisku na decydentów/ki (władze na różnym szczeblu, osoby indywidualne, organizacje lub firmy). Wsparcie może polegać na podpisaniu petycji, udostępnieniu jej lub założeniu własnej – np. dotyczącej kwestii klimatu w lokalnym wymiarze.

ZAOPIEKUJ SIĘ DRZEWAMI

TYP/FORMAT: Spacerzy, szkolenia, protesty

AKTYWIŚCI I AKTYWISTKI: Społeczni opiekunowie drzew

KONTAKT/WIĘCEJ: Lokalne grupy na Facebooku „Społeczni opiekunowie drzew”

CO I JAK: Działające lokalnie (obecnie w Łodzi, Toruniu i Tarnowie) grupy skupiające miłośników/czki miejskiej zieleni. Ich członkowie/inie szerzą świadomość zbawiennych skutków zieleni miejskiej i bronią drzew przed wycinką poprzez pokojowe protesty.

PODNOŻENIE ŚWIADOMOŚCI

TYP/FORMAT: Happeningi

AKTYWISTKI: Siostry Rzeki we współpracy z organizacjami pozarządowymi

KONTAKT/WIĘCEJ: www.siostryrzeki.wordpress.com

CO I JAK: Siostry Rzeki należą do zrzeszającej kilkadziesiąt organizacji ekologicznych Koalicji Ratujmy Rzeki. Tę oddolną inicjatywę realizują aktywistki z kolektywu Matki Polki na wyrębie. Próbują zatrzymać regulację i przegrządzenie naturalnych rzek. Szerzą świadomość, że Wisła jest gwarantem istnienia tysięcy gatunków roślin i zwierząt. Do tej pory oprócz happeningów na rzekach takich jak „Nie dla degradacji Wilgi” i kobiecej sploty drewnianym galarem wzdłuż Wisły, zorganizowały także warsztaty recyklingowe.

A Ty, co zrobisz?

Może któraś z poniższych propozycji zainteresuje Ciebie i Twoich przyjaciół. Wybierz jedną z nich i, dzięki umieszczonej dalej czekiście/formularzu akcji, zaplanuj i zrealizuj swoje przedsięwzięcie na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym i ich skutkom.

- 1. KABARETON LUB STAND-UP** – rozśmieszając, łatwiej dotrzesz do ludzi z ważnym przesłaniem. Przyciągnij uwagę otoczenia i wyjaśnij problem.
- 2. SPORT Z KLIMATEM** – wykorzystaj wydarzenia sportowe, które gromadzą dużo osób, aby zwrócić uwagę na ważne kwestie i zaangażować innych do działania.
- 3. ŻYWNOŚCIOWO-OGRODOWO** – uatrakcyjnij przestrzeń wokół siebie, aby być bardziej samowystarczalnym i wspierać lokalną produkcję żywności.
- 4. KIERMASZ** – zbieraj środki na wsparcie kampanii. Możesz sprzedawać np. ciastka lub własnoręcznie wykonane kartki okolicznościowe.
- 5. STREETART** – wykorzystaj sztukę uliczną do budowania przekazu o zmianach klimatu.
- 6. ROWEROWE MIASTO** – spróbuj spopularyzować jazdę na rowerze w swojej miejscowości. Dzięki temu stanie się bardziej zrównoważona.
- 7. SZKOŁA I URZĄD PRZYJAZNE DLA ŚRODOWISKA** – wpływaj na lokalne instytucje, by były bardziej ekologiczne.
- 8. ZAPUKAJ DO DRZWI POSŁÓW I POSŁANEK** – „kropla drąży skałę”, dlatego nie bój się pytać władzy o ich propozycje rozwiązań systemowych i politycznych w kontekście zmian klimatu, szczególnie o daty odejścia od węgla oraz plany sprawiedliwej transformacji energetycznej.

DZIAŁANIE

A Ty, czujesz klimat? 18

- DZIAŁANIA KROK PO KROKU:**
- Zbierz zespół – razem jest łatwiej.
- Zrób research – zorientuj się, co można zrobić, żeby przeciwdziałać zmianom klimatycznym w Twojej miejscowości.
- Wybierz temat i formę przedsięwzięcia – żeby było ciekawe dla Twojej grupy, odpowiednie dla miejscowości i aktualne w kontekście zmian klimatu.
- Zaplanuj działania – określ czas i miejsce oraz rozdziel zadania w grupie.
- Działaj – uda się!
- Wyciągnij wnioski – co było dobre? Co warto by poprawić?
- Świętuj – ciesz się sukcesami z całym zespołem!

Słowniczek ważnych pojęć

Klimat a pogoda – klimat to nie to samo, co pogoda. Pogoda to stan atmosfery w krótkim okresie; klimat to średnia warunków pogodowych w danym miejscu na przestrzeni wielu lat.

Budżet węglowy – maksymalna ilość dwutlenku węgla, jaką można wyemitować do atmosfery bez przekroczenia określonego proggu wzrostu średniej temperatury powierzchni Ziemi.

Gazy cieplarniane – odpowiedzialne za pochłanianie promieniowania emitowanego z Ziemi, zatrzymywanie ciepła i wzrost temperatury przy jej powierzchni. Przemysł oparty na paliwach kopalnych, transport samochodowy i lotniczy, wypalanie lasów, hodowla bydła czy rolnictwo odpowiedzialne są za emitowanie gazów, takich jak CO₂, metan, tlenki azotu.

Globalne ocieplenie – zwiększanie się średniej temperatury ziemskiej atmosfery i oceanów, spowodowane nadmierną emisją gazów cieplarnianych.

Handel emisjami dwutlenku węgla – polega na sprzedaży certyfikatów określających limity emisji CO₂ dotyczące krajów Unii Europejskiej. Limity są określane przez porozumienie między rządami, a następnie dzielone i sprzedawane przedsiębiorcom, którzy mogą wykorzystać bądź odsprzedać swój udział w limicie. Polska jest w pierwszej piątce największych emitentów CO₂ w Unii Europejskiej.

Antropocen – określenie obecnej epoki geologicznej zaproponowane w 2000 r. przez laureata Nagrody Nobla z dziedziny chemii (1995 r.) Paula Crutzena. Epokę antropocenu można datować od czasu, kiedy człowiek zaczął wyjątkowo wyraziście odciskać swoje piętno na ojczystej planecie i przekształcać ją w sposób znaczący. Przejawem tego jest gwałtowna urbanizacja świata, szybkie wyczerpywanie przez człowieka paliw kopalnych oraz zanieczyszczenie środowiska i emisja gazów cieplarnianych.

Katastrofy naturalne – inaczej klęski żywiołowe; są ekstremalnymi zjawiskami naturalnymi, które powodują ogromne szkody. Ich częstotliwość się zwiększa przez kumulację gazów cieplarnianych, powodujących podgrzanie temperatury i podniesienie poziomu wszechoceanu, a także wód śródlądowych. Przyspieszenie cykli hydrologicznych może spowodować ekstremalne zjawiska pogodowe, jak powodzie, huragany, susze czy tornada. W 1900 roku na świecie zanotowano 5 katastrof naturalnych, w 2005 roku – 432 (najwięcej w historii), a w 2018 – 282 (www.ourworldindata.org/natural-disasters).

Kryzys humanitarny pojawia się na ogół wtedy, kiedy skutki żywiołu albo konfliktu zbrojnego (np. utrata zdrowia, masowe przemieszczanie się ludności, skala zniszczeń domów, szpitali, szkół, urzędów, poziom przemocy) są tak ogromne i niszczycielskie, że przekraczają możliwości poradzenia sobie z nimi przez daną społeczność i instytucje państwa dotkniętego kryzysem i wymagają wsparcia z zewnątrz, często od międzynarodowych organizacji, wyspecjalizowanych agend.

Uchodźca/Migrant klimatyczny – osoba, która została do zmuszona do opuszczenia swojego miejsca zamieszkania z powodu znaczących zmian klimatycznych oraz przemieszczenia się w miejsce, gdzie warunki klimatyczne nie zagrażają ich życiu oraz zdrowiu. Wg Instytutu ds. Środowiska i Bezpieczeństwa Człowieka, działającego w ramach Uniwersytetu Narodów Zjednoczonych (UNU-EHS) do 2050 r. ok. 143 mln ludzi może być zmuszonych do zmiany miejsca zamieszkania. Źródła tego pojęcia sięgają 1976 roku, kiedy Amerykanin Lester R. Brown użył określenia „uchodźca ekologiczny” (ang. „environmental refugee”). W latach 90. brytyjski ekolog, dr Norman Myers, napisał głośną książkę „Uchodźcy ekologiczni”, prorokując masowe migracje ludności z terenów klęsk żywiołowych.

Intergovernmental Panel on Climate Change (Międzypaństwowy Zespół ds. Zmian Klimatu, w skrócie IPCC) – naukowe i międzyrządowe ciało doradcze utworzone w 1988 roku przez Światową Organizację Meteorologiczną (WMO) oraz Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNEP). Celem IPCC jest dostarczenie obiektywnej, naukowej informacji na temat zmiany klimatu. W 2007 roku organizacja otrzymała Pokojową Nagrodę Nobla. Głównymi dokumentami publikowanymi przez IPCC są raporty na temat zmiany klimatu, jej konsekwencji, możliwości adaptacji oraz ograniczenia ocieplenia. IPCC nie prowadzi pomiarów, obserwacji ani innego rodzaju badań. Swoje opracowania opiera na opublikowanych wcześniej przez naukowców z całego świata artykułach naukowych.

Dzień długu ekologicznego – moment w roku, w którym ludzie wykorzystali zasoby (takie jak gleba, paliwa kopalne, lasy, surowce, woda) przypadające na cały rok do produkcji dóbr i usług, przekraczając tym samym zdolność Ziemi do ich odnawiania. W 1970 roku przypadła on 29 grudnia, w 2000 roku – 23 września, a w 2019 – 29 lipca. Liczone są także dni długu ekologicznego dla poszczególnych krajów – w 2019 roku dla Polski był to 15 maja.

Zasady 6R (od pierwszych liter w języku angielskim) ma na celu zmniejszenie naszego negatywnego wpływu na świat i środowisko naturalne. Jest rozszerzeniem zasady 3R (Reduce - Ograniczaj, Reuse - Używaj Wielokrotnie, Recycle - Odzyskaj) o kolejne 3 zasady (Rethink - Przemyśl czy na pewno tego potrzebujesz, Refuse - Odmawiaj, Recover - Naprawiaj).

Kraje globalnego Południa – umowna nazwa państw uboższych, mniej uprzywilejowanych, które położone są geograficznie przede wszystkim na południowej półkuli (z wyjątkami krajów wysoko uprzemysłowionych, np. Australii czy Nowej Zelandii). Wiele z tych krajów ma kolonialną przeszłość. W państwach tych mieszka większość ludności świata, ale charakteryzują się zwykle znacznie niższym PKB, choć, wbrew pojęciu „kraje rozwijające się” mogą one mieć wyższy poziom ekonomicznego wzrostu, niż kraje globalnej Północy.

Linkownia

CZYTAJ

www.naukaoklimacie.pl - to strona tworzona przez fizyków i popularyzatorów nauki, którzy w przystępny sposób piszą o zmianach klimatu, m.in. dementując fakty i mity z nimi związane.

www.ekologia.pl - szerokie zjawisko, więc i podejście musi być odpowiednio pojemne. Dlatego portal ekologia.pl zawiera całą pulę różnych wiadomości i informacji dotyczących codziennej ekologii, polityki klimatycznej i refleksji nad bardziej świadomym stylem życia.

www.surowce.igo.org.pl/dzialaj - Instytut Globalnej Odpowiedzialności daje wskazówki, jak ograniczyć konsumpcję i prowadzić bardziej świadomy tryb życia zgodnie z zasadą 6xR.

„Zmiany klimatyczne. Impas i perspektywy” (www.pah.org.pl/dokumenty) - zbiór artykułów autorów i autorek pochodzących z krajów globalnego Południa, którzy prezentują swoje doświadczenia, opinie i postulaty dotyczące rozwiązań w międzynarodowej polityce klimatycznej.

OGLĄDAJ

„Animacja MAN”

<https://youtu.be/WfGMYdalCIU> - Steve Cutts stworzył animację, która w prosty sposób pokazuje pełną okrucieństwa relację człowieka ze światem natury

„Jedna planeta, jedna cywilizacja”

www.dlaklimatu.pl/jedna-planeta-jedna-cywilizacja-fragmenty-filmu - pod tym linkiem znajdziesz fragmenty filmu Gaëla Derive przetłumaczone na język polski. Dowiesz się z nich, jak zmiany klimatu wpływają na naszą planetę i cywilizację.

Animacja „Opowieść o rzeczach”

www.ziemanarozdrozu.pl/arttykul/81/story-of-stuff-opowiesc-o-rzeczach - portal Ziemia na rozdrożu obfituje w artykuły i materiały na temat zmian klimatycznych. Szczególnie polecamy film w przystępny sposób pokazujący, jak powstają nasze rzeczy i jak to wpływa na środowisko i ludzi.

Więcej filmów z tej serii na:

www.storyofstuff.org

KLIKAJ

www.ziemanarozdrozu.pl/symulator - mechanizmy zmian klimatu są skomplikowane, dlatego istnieje ich internetowy symulator, który pomoże Ci dowiedzieć się i zrozumieć: Jak wiele dwutlenku węgla i z jakich źródeł emitujemy? Ile tego gazu pochłona lądy i oceany? Jak może wyglądać przyszłość Ziemi, gdy temperatura będzie rosnąć o kolejne stopnie? Jak bardzo powinniśmy zredukować emisje, by uniknąć katastrofy?

www.dobrezakupy.ekonsument.pl - tutaj znajdziesz adresy miejsc zarówno w sieci, jak i tradycyjne sklepy, gdzie można kupić produkty wyprodukowane z poszanowaniem ludzi, środowiska i zwierząt.

www.ekonsument.pl/spacerownik - portal z miejscami, w których możesz spotkać się z ideami sprawiedliwego handlu, recyklingu, ekologii i zrównoważonego rozwoju. Spacerownik się ciągle rozwija. Możesz w tym pomóc, dodając kolejne miejsca.

www.facebook.com/EcoProjectAngryEarth - ilustrator František Czanner prowadzi stronę na portalu Facebook, na której zamieszcza autorskie grafiki przedstawiające wściekłą kulę ziemską, ponieważ wierzy, że jeden obrazek może wyrazić więcej niż 1000 słów.

www.facebook.com/Klimatyczna.Edukacja - redaktorzy strony, wychodząc z założenia, że każdy może chronić klimat na co dzień, podpowiadają, jak to robić oraz podają rzetelne informacje o zmianach klimatu i globalnym ruchu klimatycznym.

Redakcja i tekst wydania z 2019 roku:

Zuzanna Kuffel, Łukasz Bartosik, Joanna Pankowska

Autorki wydania z 2012 roku:

Anna Paluszek, Dominika Rypa, Aneta Sarna

Konsultacja metodyczna wydania z 2012 roku:

Olga Mielnikiewicz

Projekt graficzny, ilustracje, skład: RZECZYOBRAZKOWE

Wydawca:

Polska Akcja Humanitarna

00-145 Warszawa

al. Solidarności 78A

ISBN: 978-83-63069-58-2

Działaj z Polską Akcją Humanitarną

Polska Akcja Humanitarna udziela pomocy humanitarnej i rozwojowej osobom dotkniętym skutkami klęsk żywiołowych i konfliktów zbrojnych. Bardzo często są to kryzysy pośrednio lub bezpośrednio wynikające ze zmian klimatu. Swoją solidarność możesz wyrazić dzięki:

- wsparciu naszych działań,
- podjęciu akcji inspirowanej naszymi materiałami,
- włączeniu się do realizowanych przez nas projektów.

Działaj w szkole

Od niemal początku istnienia, Polska Akcja Humanitarna realizuje nie tylko działania pomocowe w Polsce i poza granicami naszego kraju, ale także projekty i programy edukacyjne. Wierzymy, że wiedza to jedna z najskuteczniejszych form zmieniania świata.

Zgłoś się do projektów PAH realizowanych w Twojej szkole, np. do Szkoły Humanitarnej lub zbieraj fundusze na realizację naszych działań, m.in. w ramach akcji „Zamiast kwiatka niosę pomoc” oraz programu „Wiem i działam”. W oparciu o nasze publikacje możesz przygotować prezentację na godzinę lub lekcję.

Działaj indywidualnie

Promuj idee bliskie filozofii PAH w swojej społeczności, rodzinie i wśród przyjaciół. Polub naszą stronę na Facebooku i promuj akcje wśród znajomych.

Bądź z nami online:

- www.pah.org.pl/edukuj
- www.facebook.com/SzkolaHumanitarna
- www.facebook.com/PolskaAkcjaHumanitarna
- www.instagram.com/PolskaAkcjaHumanitarna